Jókai Mór: Az aranyember In:mek.oszk.hu 42-43.oldal

A SZIGETLAKÓK TÖRTÉNETE

Ezelőtt tizenkét évvel Pancsován laktunk, hol férjem városi hivatalnok volt. Bellovárynak hívták. Jó, fiatal, szép, derék ember volt, s mi nagyon szerettük egymást. Én huszonkét éves voltam, ő harminc. Egy kisleányunk született, azt Noéminek kereszteltettük. Nem voltunk gazdagok; de tehetősek. Neki volt hivatala, szép háza, gyönyörű gyümölcsöskertje, szántóföldjei; én árva leány voltam, mikor elvett, s kész vagyont hoztam a házhoz, megélhettünk tisztességesen.

Férjemnek volt egy igen kedves barátja, Krisztyán Maxim. Ennek a fia az az ember, aki most itt volt. Akkor ez tizenhárom éves volt; szép, kedves, eleven fiú; olyan esze volt, mint a tűz. A két férfi, mikor én a kisleányomat ölben hordoztam, azt mondá: ezeket a gyermekeket összeházasítjuk. S én úgy örültem neki, mikor a fiú annak a kis ártatlannak parányi kezét kezébe vette, s azt kérdezé tőle: hát hozzám jössz-e? s erre a gyermek olyan vígan nevetett.

Krisztyán kereskedő volt. De nem olyan igazi kereskedő, aki érti a maga hivatását, hanem csak amolyan helyben ülő kisvárosi kereskedő, aki megy a nagyobbak után, kockáztat vaktában; ha nyer, jól járt vele, ha veszt, elbukik.

Ő folyvást nyert, s azért azt hitte, hogy ennél egyszerűbb tudomány nincsen. Tavasszal körülnézte a vidéket, hogyan állnak a vetések, s azután aszerint kötött szerződést a nagyban kereskedőkkel aratás után kiadandó gabonára.

Volt egy állandó megrendelője, Brazovics Athanáz nagykereskedő Komáromból. Ez tavasszal nagy összeg pénzeket előlegezett neki rendesen az ősszel átadandó gabonára, s azért Krisztyán kötelezve volt ugyanazt neki a megállapított árban hajóira szállítani. Ez az üzlet jól jövedelmezett Krisztyánnak; de én azóta is sokat gondolkoztam rajta, hogy ez nem kereskedés, hanem kockajáték, mikor valaki elad valamit, ami még nincs is a világon. Brazovics sok pénzt szokott előlegezni Krisztyánnak, s minthogy annak házán kívül semmi fekvő vagyona nem volt, kezességet kívánt érte. Férjem elvállalta a kezességet szívesen: ő birtokos volt, s Krisztyánnak jó barátja. Krisztyán nagyon könnyű életet élt; míg férjem szegény naphosszant az íróasztalnál görnyedett, ó egész nap a kávéház előtt pipázott, és feleselt a hozzá hasonló kalmárokkal. Hanem egyszer aztán jött az Isten ostora: az 1816-i rettenetes év. Tavasszal gyönyörűen állt országszerte minden vetés. Olcsó gabonaárakra lehetett számítani. A Bánátban boldog volt az a kereskedő, aki négyforintos búzára szerződést köthetett. Akkor nekijött egy esős nyár, esett szakadatlanul tizenhat hétig egyfolytában mindennap. Minden gabona lerohadt a lábán; éhínség állt be a Kánaánnak csúfolt vidéken, s ősszel húsz forint volt egy mérő búzának az ára; az sem volt kapható a kereskedésre, mert a földmívelők lefoglalták vetőmagnak.

- Emlékszem rá - szólt bele Timár -, akkor voltam kezdő kereskedőbiztos.

- Tehát abban az évben történt az, hogy Krisztyán Maxim nem bírt a szerződésnek megfelelni, amit Brazovics Athanázzal kötött. Iszonyú, kimondhatatlan összeg volt a különbség, amit meg kellett volna térítenie. És ekkor Krisztyán Maxim azt tette, hogy összeszedé, ami csak kinnlevő pénze volt másoknál, felvett jóhiszemű emberektől még kölcsön is sok pénzt, s egy éjjel hírmondatlanul megszökött Pancsováról, magával vitt minden pénzt, s itt hagyta még az egyetlenegy fiát is.

Tehette, mert minden értéke pénzben volt; s nem ragaszkodott semmihez, amit itt hágy.

De hát mire való akkor a pénz a világon, ha ilyen kárt lehet vele tenni egy embernek, aki nem szeret semmit, csak a pénzt?

Adósságai, kötelezettségei itt maradtak azoknak a vállára, akik jó barátai voltak, akik jótálltak érte. Azok között volt férjem is.

S akkor előjött Brazovics Athanáz, s követelte szerződése beváltását a kezesektől.

Hiszen igaz, hogy ő pénzt előlegezett a megszökött adósnak, s mi ajánlkoztunk, hogy a pénzét visszatérítjük. Felét jószágainknak eladtuk volna, s abból kitelhetett az adósság. De ő nem irgalmazott. Az egész szerződést akarta beváltani. Nem volt kérdés, hogy mennyi pénzt adott ő, hanem hogy mennyi pénzérőt tartoznak őneki adni. Ötszörös nyereséget követelt. S az írás jogot adott neki hozzá. Kértük, könyörögtünk előtte: elégedjék meg kisebb nyereséggel; hiszen csak arról van szó, hogy kevesebbet nyerjen. Hajthatatlan volt. Minden követelését ki akarta elégíttetni a kelepcébe jutott jótállókkal.

De hát mire való akkor a vallás, a hit, a keresztyének és zsidók minden hitágazata, ha ilyen követelést tenni szabad?

Törvényre ment a dolog; a bíró ítélt, s minekünk házunkat, földünket, utolsó falatunkat elfoglalták, lepecsételték, dobra ütötték.

De hát mire való akkor a törvény, az emberi társaság, ha szabad megtörténni annak, hogy valakit a koldustarisznyáig levetkőztessenek olyan tartozásért, mellyel ő maga soha adós nem volt? Hogy nyomorulttá tegyenek egy harmadik emberért, aki nevetve áll odább?

Mindent elkövettünk, hogy a végveszedelemtől megmentsük magunkat; férjem maga felment Budára, Bécsbe, kihallgatást kérni. Az álnok csaló, ki pénzével megszökött, itt élt Törökországban, kitudtuk; folyamodtunk, hogy tartóztassák le, és hozzák vissza; elégítse ő ki azt, ki ellene követeléssel fellép. És azt felelték mindenütt, hogy ez nincs hatalmukban.

De hát mire valók akkor a császárok, a miniszterek, a nagyhatalmak, ha egymás nyomorult jobbágyait meg nem bírják védelmezni?

E rettentő csapásra, mely mindnyájunkat koldusbotra juttatott, szegény férjem egy éjszaka szíven keresztüllőtte magát.

Nem akarta látni családja nyomorát, hitvese könnyeit, gyermeke ínségét, inkább elszökött előlük a föld alá.